

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך מב, תשנ"א

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

נביא כאן את דברי הבלשן חנוך ילון בספרו **מבוא לניקוד המשנה** (עמ' 64):
מן הגרסה בגמרא "**תבלין אחד** יש לנו ושבת שמו" (שבת קיט ע"א) יש
להסיק קריאה ישנה תַבְלִין, כלומר נראתה צורה זו למקצתם לשון יחיד על
דרך גִרְעִין, לָגִין. אף נראה שגרסו לשון נקייה להתרחק מן "תַבְלִין הוא" (לשון
תועבה).

לפי דברי ילון, הצורה המקורית היא **תַבְלִין**, וצורת הרבים הרגילה הייתה
צריכה להיות **תַבְלִין**, אלא שבמסורת האשכנזים נתקיימה פה צורת רבים
אחרת: **תַבְלִין** על דרך שְלִיָּים (במדבר יא, לא), בניגוד להגייתם של ספרדים
ותימנים **תַבְלִים**, שהיא הצורה הרגילה כדין המשקל הסגולי בכללו. בשלב
מאוחר יותר נתפסה הצורה **תַבְלִין** כלשון יחיד, מעין המלה **גרעין**. ומוסיף
ילון (עמ' 199):

ידוע ומפורסם, שבעטם של סופרים, אף של דווקני לשון, תבלין לשון
יחיד, וממילא לשון רבים תבלינים וכו'. מבחינה דקדוקית פורמאלית
ראוי שימוש זה לגיוני; הרי אין ספק, שאין תבלין אלא לשון רבים
של תבל, וכבר נתעוררו על שיבוש זה חרדים לטהרתה של הלשון וגזרו
דינו לעקירה, כדין שיבוש ודאי".

אולם למרות טענתם של אותם מדקדקים, התבלינים יוסיפו להתקיים.
במילונים המצויים מובאות שתי הצורות **תַבְלִין**, **תַבְלִין** כצורת היחיד, אבל
תַבְלִין כצורת הריבוי אינה מובאת בהם כלל.

תופעה זו, שמלה בצורת ריבוי נדירה נתפסת כצורת יחיד חלה גם על
מלים אחרות בלשוננו, ונביא פה כמה מהן לדוגמה.

ידוע, שצורת היחיד של **רבנים** היא **רב**. וממילא עולה השאלה איך הפך
התואר **רב** בריבוי לרבנים? וזה פתרונה: הסיומת **ן** היא סיומת של ריבוי
בלשון האכדית, ושמה של בבל באותה הלשון יוכיח: **בב־אילן**, שפירושו שער
הָאֵלִים. כלומר אילן היא ריבוי של אל. ריבוי זה יש לו זכר בכמה מלים

פרזון בישראל **חדל**. מלה זו אינה יחידה. במלים אחרות קרה משה שקרה **לתבלין**. מכיוון שלא הוכרה המלה כצורת רבים הוסיפו לה צורני ריבוי רגילים (כמו במלה **תבלינים**). למשל, **הניצנים**. צורת היחיד במקרא היא לעולם **נֶץ** או **ניצה**, ואין ספק שהנו"ן היא צורן הריבוי. אלא שהשם **ניצן** המקורי אינו ניכר כצורת רבים וכבר בלשון המקרא נוסף לו צורן ריבוי נוסף: **ניצנים**. מן ה**ניצנים** נגזרה בימינו המלה **ניצן** (כצורת יחיד) בדרך הקרויה בפי הבלשנים "תצורה לאחור" (back formation). סופו של התהליך היה שהמלה **ניצן** דחתה למעשה את אחותה הבכירה **ניצה** (ויש מייחדים אותה היום לתפוח של עצי פרי).

ודוגמה נוספת מתחום הצמחים: יש במקרא **קימוש** ויש **קמשונים**, והיחס ביניהם הוא של יחיד ורבים. ביחיד **קמוש** וברבים **קמשונים**. אין במקרא **קמשון** כלל, ובלי ספק המלה **קמשון** הייתה מלכתחילה צורת ריבוי של **קמוש**. קרה לה מה שקרה ל**ניצן**: על צורן הריבוי – ון נוסף צורן הריבוי **סים** ונתקבלה **קמשונים**. וממנה נגזרה לאחר זמן צורת יחיד **קמשון**. במילונים מובאות אפוא שתי צורות היחיד: **קימוש** ו**קמשון**.

לדוגמאות אלה מצטרפת גם המלה **סס**. ריבוייה של המלה הוא כמובן **סמים**, ואולם בצד צורה זו יש גם מלה אחרת: **סממנים**. תהליך היווצרותה של **סממנים** כך הוא: בראשונה היה **סממן** ריבוי של **סס** (בכתיבת מ"ם כפולה במקום המ"ם הדגושה). על צורן הריבוי –ן נוסף הצורן הרגיל –ים, ועל דרך הגזירה לאחור נוצרה המלה **סממן**. היום אנו מבחינים בין הסם ובין הסממן. הסם הוא שם עצם מוחשי, לפעמים הוא לרפואה ולפעמים הוא סם המוות; הסממן משמש כשם מושאל, ותמיד יש בו טעם לשבח.

כזה וכזה יקרה בכל לשון, אם בהיסח הדעת אם מחוסר ידיעה, ואין ספק שהעוקב אחר לשון הילדים יכול למצוא דוגמאות רבות לתופעה זו. מן המלה film (במבטא העברי פִילִים) גוזרים הילדים פִיל אחד. וכדי לשבר את האוזן תיזכר פה דוגמה מן הימים האלה: סיפרה ילדה להוריה שה**פטרייה** השמידה את הסקאד. השם **פטריוט** נשמע לה לשון ריבוי, וממנו גזרה את צורת היחיד **פטרייה** (ממש כמו **פטרייות** ו**פטרייה**).